

DIANTHUS UZBEKISTANICUSNING KIMYOVIY XUSUSIYATLARI VA
TABOBATDA QO'LLANILISHI

Jumayeva Marvaridbonu

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

Annotatsiya. O'zbekiston dorivor o'simliklarni yig'ish bo'yicha uzoq tarixga ega bo'lishiga qaramay, hattoki eng istiqbolli dorivor, oziq-ovqat, texnik va boshqa xomashyo o'simliklarining tabiiy populyasiyasining hozirgi holati to'g'risida ma'lumotlar yetishmasligi mavjud. Mavjud materiallarni tahlil qilish tabiatda mavjud dorivor o'simliklarning zaxiralarining hozirgi holatini aniqlashtirish, xomashyosi yig'ib olingandan so'ng populyasiyalarini tiklanish tezligini (natijalarini) o'rganish uchun keng ilmiy tadqiqot dasturini tashkil etish zarurligini ko'rsatdi. Ma'lumki bizning yurtimizda dorivor o'simliklarni ko'plab turlari uchraydi. Bunday foydali o'simliklarni izlab topish, foydali xususiyatlarini o'rganishning bio-ekologik xususiyatlarini o'rganib ishlab chiqarishga tavsiya etish hozirgi botanik olimlarning eng dolzarb vazifalaridan xisoblanadi.

Tayanch so'zlar: Morfologik belgilari, tarqalishi, vegetativ, generativ, vegetatsiya, kimyoviy tarkibi.

Kirish. Jahonda yovvoyi dorivor va oziq-ovqat o'simliklarning xomashyolariga talab yuqori. Hozirgi kunda tibbiy amaliyotda dorivor o'simliklarning 100 dan ortiq turlari qo'llaniladi, bu O'zbekiston florasida mavjud turlarning 2,5 foizini tashkil etadi, vaholanki respublika hududida kamida 1557 dorivor o'simlik turlari o'sishi ma'lum bo'lib, ular O'rta Osiyo va unga yaqin xalqlarning tibbiy amaliyotida qo'llanilgan. Har yili farmasevtika korxonalarini va boshqa tabiatdan foydalanuvchilar tomonidan 121 ga yaqin yovvoyi dorivor o'simliklar kvotaviy buyurtmalarga kiritiladi, shu jumladan Qizil kitobga kiritilgan va endem turlar ham. Shuning uchun keng tarqalgan dorivor o'simliklarni inventarizatsiya qilish, ularning zaxiralarini ro'yxatga olish, ulardan barqaror foydalanish yo'llarini izlash juda dolzarb muammo hisoblanadi. Kuchkarova B.T. (2018). Respublika rahbariyati dorivor o'simliklardan samarali foydalanish choralari ko'rmoqda. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947-sonli Farmoni, 2017-yil 3-maydagi PF-5032-son "Nukus-farm", "Zomin-farm", "Kosonsoy-farm" "Sirdaryo farm", "Boysun-farm" va "Parkent-farm" erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish to'g'risidagi Farmoni, 2017-yil 7-noyabrdagi PF-5229-son "Farmasevtika tarmog'ini boshqarish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni, 2017-yil 20-apreldagi PQ-2911-son "Respublika farmasevtika sanoatini jadal rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qarori, 2020-yil 10-apreldagi PQ-4670-son "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora tadbirlari to'g'risida" gi qarori hamda 2020-yil 26-noyabrdagi PQ-4901-son "Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qayta ishlash, ularning urug'chiligini yo'lga qo'yishni rivojlantirish bo'yicha ilmiy

tadqiqotlar ko'lamini kengaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida" gi qarori, 2022-yil 20-maydagi PQ-251-son "Dorivor o'simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarorlari qabul qilindi.

Xushbo'y chinnigullar kimyoviy tarkibi:

Chinnigullar kimyoviy tarkibi juda murakkab tuzilishga ega. Uning foydali xususiyatlari vitaminlar, minerallar va, albatta, efir moyining yuqori miqdori bilan bog'liq.

Chinnigullar kurtaklari provitamin A (beta-karotin), B vitaminlari (B1, B2, B3 yoki PP, B4, B6, B9), S vitamini (askorbin kislotasi), E vitamini (tokoferol) va K vitamini (filloksinon) kabi vitaminlardan iborat;

Shuningdek, chinnigullar tarkibida foydali minerallar mavjud: kaliy, kaltsiy, natriy, magniy, fosfor, temir, marganets, mis, selen, sink;

Agar oqsillar, yog'lar va uglevodlarning tarkibini hisobga olsak, unda chinnigulda 6% oqsillar, 20% lipidlar, taxminan 27% uglevodlar mavjud. Ziravorlarning taxminan 30% tolalardir.

Tabobatda qollanilishi:

Chinnigullar iste'mol qilganda, oshqozon kislotasi ishlab chiqarilishi rag'batlantiriladi, bu kislotaligi past, ishtahasi pasaygan gastrit uchun foydali. Ammo kislotalik va oshqozon yarasi oshishi bilan ushbu preparatni qo'llash kontrendikedir. Chinnigullar yo'g'on ichakdagi yallig'lanish (kolit), ichak kolikasi, meteorizm (karminativ ta'sir), rektum, jigar kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Sanoat dorixonalari keng tarqalganida, xushbo'y chinnigulning bir qismi bo'lgan evgenol bilan tishlarga maxsus

og'riq qoldiruvchi vositalar va bakteritsidlar tayyorlangan. Ushbu ziravor tish og'rig'ini yo'qotishga qodir, tish go'shtiga foydali ta'sir ko'rsatadi va gingivitis va periodontit uchun ishlatiladi. Quritilgan chinnigullar kurtaklari saqichga ajoyib alternative bolib zararli bakteriyalarni zararsizlantiradi va yomon nafasni yo'q qiladi.

Xulosa

Demak istiqbolli o'simlik dianthus uzbekistanicus yetishtirishdan ko'zlangan asosiy maqsadi turli kasalliklarga tabiiy hamda samarali usul bilan barham berishdir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni Toshkent. 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 noyabrdagi PF- 5229-son "Farmasevtika tarmog'ini boshqarish TIZIMINI tubdan takomilashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. Toshkent. 2017.
3. O'zbekiston respublikasi prezidentining "Yovvoyi holda o'suvchi dorivor o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori Toshkent. 2020.

4. Proskoryakov Ye.I. Temperaturnyye usloviya prorstaniya semyan vesennykh mnogoletnikov, L,1958. S. 40.

5.Yuliya Savelyeva. Lecheniye chistotelom// M.:T8 Izdatelskiye texnologii RUGRAM, 2020.-64 s.

6. Nurmatov Sh, Mirzajonov Q. Avliyokulov A. Bezborodov G. Ahmedov J, Teshayev Sh, Niyozaliyev B, Xoliqov B, Xasanov F, Mallaboyev N. Tillabekov B, Ibragimov N. Abdullayev Sh.Shamsiyev A, "Dala tajribalarini o'tkazish uslublari" O'zPITI.- Toshkent, 2007.-146 b.]

7. Dospexov B. A. Metodika polevogo opyta 1985.

8. Begmatova M., O'ralova S. Subject: some biological characteristics of cherry (*huperisum perforatum* l) planted in different crop schemes //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2023. – T. 2. – №. 6. – S. 51-58.

9. Khamrayeva M., Begmatova M. Healing properties and biometrical indicators of *chelidonium majus* l., introduced in uzbekistan //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 2. – S. 495-498.